

Investigating the Role of Non-Governmental Organizations in the Resilience of Informal Settlements against the Covid-19 Pandemic, Urmia

Mojtaba Arasteh¹ - Department of Urban planning and Design, Faculty of Art & Architecture, Shiraz University, Shiraz, Iran.

Mohammad Hosein Pourhasanzadeh - Department of Urban & Regional Planning, Faculty of Architecture & Urban Design, Art University of Isfahan, Isfahan, Iran.

Maryam Baghaei - Department of Urban planning, Faculty of Architecture, Urban Planning and Art, Urmia University, Urmia, Iran.

Received: 10 January 2022 Accepted: 19 June 2022

Highlights

- COVID-19 has revealed gaps in health management along with a high rate of infectious diseases in informal settlements.
- We focused on three components and eight indicators of resilience to evaluate the performance of NGOs in the control of the COVID-19 outbreak.
- The vulnerability of informal settlements in the city of Urmia, Iran to COVID-19 was based mainly on economic-livelihood components.

Extended abstract

Introduction

In recent years, the global crisis of the coronavirus pandemic has placed cities and urban management in difficult conditions. Plenty of evidence and research emphasizes that the pandemic outbreak of COVID-19 was severer in informal settlements due to the low quantitative and qualitative characteristics of these areas. These settlements are always encountered with many problems such as poverty and unemployment, lack of security and various social damages, socio-economic injustice, health-environmental problems, and lack of concern from the municipality. Furthermore, people living in these settlements face greater risks due to the high population density, improper waste management and low-quality drainage systems, and very poor health conditions and high rates of transmission of infectious diseases. In recent years, therefore, it has turned into one of the most important challenges for urban managers in these areas to examine the ways to address and control the spread of this pandemic disease and increase the resilience of informal settlements against it. The main purpose of this study is to investigate the role of non-governmental organizations (NGOs) in the promotion of the resilience of informal settlements in Urmia against the COVID-19 pandemic.

Theoretical framework

Plenty of research investigates various indicators of resilience. This research is focused mainly on the explanation of the components and indicators of social resilience. Based on the theoretical framework, the three main components of social resilience include the socio-cultural, socio-economic, and environmental-physical components. In the following, the effective indicators for promotion of societal resilience in informal settlements are explained.

Elimination of the panic caused by problems. When a crisis occurs, residents of an informal settlement should not feel that they are alone, and it is necessary for government institutions and NGOs to support them.

1 Responsible author: m.arasteh@shirazu.ac.ir

Increase in the level of knowledge. Through a rise in the level of knowledge and information of the residents of informal settlements, appropriate conditions can be provided to control crises and increase their resilience.

Provision of education to everyone. In many cases, the conditions required for facing a crisis can be provided with inclusive, targeted education, especially upon social, economic, physical, and health crises.

Enhancement of participation. An important achievement of NGOs is to enhance public participation and increase social capital, which can establish a powerful link between the society and government.

Enhancement of coordination between people and executive institutions. A specific effective role of NGOs is to function as an intermediary between the government and society.

Financial and subsistence aid. The social, economic, physical, and health crises that occur in an informal settlement often lead to severer poverty and deprivation, where many families need direct financial and subsistence aid.

Employment. Assisting administrative bodies, NGOs are considered as appropriate trustees for the implementation of job preparation, vocational training, entrepreneurship, and marketing and creation of a business environment.

Public health. Through improvement of public health in an informal settlement, the quality of the environment can be raised, and the spread of infectious and pandemic diseases can be reduced.

The quality of the environment. The quality of the residential environments in these settlements is often low, and many citizens living in these areas do not have proper access to services, facilities, infrastructures, and public spaces.

Methodology

This is a descriptive-analytical study with a quantitative approach. The research population includes all NGOs in the city of Urmia, Iran that are active in the field of countering COVID-19. The simple random sampling method was adopted using a lottery. The data were analyzed using descriptive mean statistics and the Kolmogorov-Smirnov and Friedman tests in SPSS.

Results and discussion

The results demonstrate that the activity of NGOs to improve the resilience of informal settlements in Urmia against COVID-19 in the socio-cultural component is above average, with a score of 3.66. Moreover, the economic-livelihood component exhibits an average of 2.95, which is equivalent to average and below, and the environmental-physical component shows an average of 3.11, which is evaluated as a moderate score.

Hence, it can be stated that the NGOs in Urmia have failed to provide a balanced, coordinated, fair approach with respect to the socio-cultural, economic-livelihood, and environmental-physical components due to the lack of coherence and integrated management in the face of unexpected crises such as the COVID-19 disease. The similarity of this research to others lies in the unified, integrated, coordinated management of government and local institutions upon crisis. Moreover, most researchers emphasize the management authority and social power of NGOs. Generally, it should be stated that NGOs must be equipped with effective financial, support, and educational tools in order to increase the resilience level of the residents of the settlements against crises. They should be strengthened to facilitate institutions' provision of financial services, economic empowerment, and job creation.

Conclusion

Overall, we conclude that NGOs have performed appropriate activities to improve the resilience of informal settlements in Urmia against the COVID-19 disease. However, their performance has been different in a comparative analysis of components and indicators. The results of the Friedman test on the indicators demonstrates that the NGOs in the informal settlements of Urmia have exhibited effective activities on most socio-cultural and environmental-physical indicators (such as essential skills against COVID-19, provision of sanitary products, prioritization of disadvantaged people, encouragement of the benefactors to help the poor, disinfection of the environment, and encouragement of residents to help clean their neighborhoods). However, most economic indicators have failed to function effectively. Finally, we suggest that NGOs focus on attraction of financial and economic support from the governmental institutions, because this study shows that this pandemic disease has the most tangible impact on the economy of residents of informal settlements. It is also necessary to pay particular attention to provision of incentives and financial support packages to protect the

health and economic and social security of people living in these settlements.

Key words:

Resilience, Informal Settlement, Non-Governmental Organization (NGO), COVID-19, Urmia.

Citation: Arasteh, M., Pourhasanzadeh, M. H., Baghaei, M. (2022) Investigating the Role of Non-Governmental Organizations in the Resilience of Informal Settlements against the Covid-19 Pandemic, Urmia , Motaleate Shahri, 12(45), 69–82. doi: 10.34785/J011.2023.011/Jms.2023.108.

Copyrights:

Copyright for this article is retained by the author(s), with publication rights granted to Motaleate Shahri. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

بررسی نقش سازمانهای مردم نهاد در بهبود تاب آوری سکونتگاه های غیررسمی

شهر ارومیه در برابر پاندمی کووید-۱۹

مجتبی آراسته^۱ - استادیار، بخش شهرسازی، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران.
محمدحسین پورحسن زاده - دانشجوی دکتری، گروه شهرسازی، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه هنر اصفهان، ایران.
مریم بقایی - دانش آموخته کارشناسی ارشد، گروه شهرسازی، دانشکده معماری، شهرسازی و هنر، دانشگاه ارومیه، ارومیه، ایران.

تاریخ دریافت: ۲۰ دی ۱۴۰۰ تاریخ پذیرش: ۲۹ خرداد ۱۴۰۱

چکیده

آسیب های ناشی از بحران جهانی بیماری کرونا، شهرها و مدیریت شهری را با وضعیت دشواری روبه رو کرده است. درجه و شدت این آسیب ها در اسکان های غیررسمی به دلیل خصوصیات و ویژگی های کمی و کیفی پایین این مناطق بیشتر است. هدف اصلی تحقیق حاضر بررسی نقش سازمان های مردم نهاد در ارتقای تاب آوری سکونتگاه های غیررسمی شهر ارومیه در برابر پاندمی کووید-۱۹ است. روش تحقیق پژوهش حاضر، توصیفی-تحلیلی با رویکرد کمی بوده است. جامعه آماری پژوهش شامل کلیه سازمان های مردم نهاد فعال در شهر ارومیه با زمینه فعالیتی مقابله با کووید-۱۹ بوده است. شیوه نمونه گیری تحقیق نیز به صورت تصادفی ساده و به روش قرعه کشی است. داده ها و اطلاعات گردآوری شده در این پژوهش، با استفاده از آمار توصیفی میانگین و آزمون های کولموگروف-اسمیرنوف و فریدمن در نرم افزار Spss تجزیه و تحلیل شده اند. نتایج نشان می دهد که میزان نقش و فعالیت سازمان های مردم نهاد برای ارتقای تاب آوری سکونتگاه های غیررسمی شهر ارومیه در برابر کووید-۱۹ در مؤلفه اجتماعی-فرهنگی با میانگین ۳/۶۶ متوسط رو به بالا، در مؤلفه اقتصادی-معیشتی با میانگین ۲/۹۵ متوسط رو به پایین و در مؤلفه کالبدی-محیطی با میانگین ۳/۱۱ در حد متوسط بوده است. بدین منظور پیشنهاد می شود با توجه به تأثیری که بیماری فراگیر کووید-۱۹ بر اقتصاد و گسست سرمایه اجتماعی شهروندان ساکن در سکونتگاه های غیررسمی می گذارد، سازمان های مردم نهاد تمرکز خود را بر روی جذب حمایت های اقتصادی و اجتماعی بخش های دولتی، عمومی و خصوصی قرار دهند. همچنین لازم است توجه ویژه ای به ارائه مشوق ها و بسته های حمایت مالی برای حفاظت از سلامت و امنیت اقتصادی و اجتماعی مردم ساکن در این سکونتگاه ها شود.

واژگان کلیدی: تاب آوری، سکونتگاه های غیررسمی، سازمان های مردم نهاد (NGOs)، کووید-۱۹، شهر ارومیه.

نکات برجسته

- بیماری کووید-۱۹ خلأهای قابل توجهی را در مدیریت بهداشتی و نرخ بالای گسترش بیماری های واگیردار در سکونتگاه های غیررسمی آشکار نموده است.
- ما در این پژوهش روی سه مؤلفه و هشت شاخص تاب آوری متمرکز شدیم تا عملکرد سازمان های مردم نهاد را در زمینه کنترل شیوع گسترده بیماری کووید-۱۹ ارزیابی کنیم.
- آسیب پذیری سکونتگاه های غیررسمی در ارومیه در مواجهه با بیماری کووید-۱۹ بیشتر مبتنی بر مؤلفه های اقتصادی-معیشتی بود.

۱. مقدمه

رشد شتابان شهرنشینی عواقب و پیامدهای متفاوتی را به دنبال داشته و با آسیب های شهری متعددی همراه شده است؛ نارسایی های تأسیساتی، آسیب اقتصادی و زیست محیطی، نارسایی های خدماتی در حوزه های شهری و به دنبال آن ایجاد سکونتگاه های غیررسمی از جمله پیامدهای شهرنشینی شتابان به شمار می رود (Veisi, 2017). اسکان غیررسمی نوعی سکونت در فضای شهری است که در تمامی ابعاد سیاسی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، کالبدی و حقوقی با سایر انواع سکونتگاه های موجود در شهر تفاوت های اساسی را نشان می دهد (Abbasi Fallah et al., 2017: 110). این سکونتگاه ها همواره با مسائل و مشکلاتی از قبیل فقر و بیکاری، نبود امنیت و وجود انواع آسیب های اجتماعی، بی عدالتی های اجتماعی-اقتصادی، مشکلات بهداشتی-محیطی و عدم رسیدگی شهرداری درگیر هستند. در عین حال افراد ساکن در این سکونتگاه ها، به دلیل تراکم بالای جمعیت، مدیریت نامناسب زباله و سیستم های زهکشی ضعیف، وضعیت بهداشتی بسیار نامناسب (Van Welie & Romijn, 2018: 250) و نرخ بالای انتقال بیماری های عفونی (Von Seidlein et al., 2021: 3) با خطرهای بیشتری مواجه هستند. بررسی ها نشان می دهد پس از فراگیر شدن بیماری کرونا در جهان، سرایت این بیماری در محلات فقیرتر و همچنین سکونتگاه های غیررسمی به دلیل تراکم جمعیت بالا، مسکن ناکافی و امکانات محدود آب و فاضلاب بیشتر بوده است (Shupler et al, 2021: 2). بنابراین شیوه مقابله و میزان تاب آوری سکونتگاه های غیررسمی در برابر بیماری پاندمیک کووید-۱۹ یکی از مهمترین چالش های شهری است. در کنار لزوم توجه مدیریت شهری به مسائل سکونتگاه های غیررسمی در زمان شیوع کووید-۱۹ برای کاستن از مشکلات بُعرج ساکنان آنها و ارتقای تاب آوری این مناطق در برابر کووید-۱۹، از نقش بسزای سازمان های مردم نهاد نیز نایستی غافل شد؛ چرا که این سازمان ها بازیگران مهمی در زمینه مدیریت بحران هستند (Moroto et al., 2018: 248). به دلیل برخورداری از نقاط قوتی همچون توان ایجاد پیوندهای عمیق محلی، آگاه سازی عمومی، انعطاف پذیری و پاسخگویی سریع، می توانند نقش پررنگی در چرخه مدیریت بحران ایفا کنند و در حوزه هایی مانند نگه داری بازماندگان، معلولان، سرپرستی افراد، جمع آوری کمک های مالی، آموزش همگانی به منظور افزایش آمادگی، اطلاع رسانی به مردم و ایجاد شبکه اطلاع رسانی، تشکیل تیم های عملیاتی در مراحل گوناگون مدیریت بحران، انجام تحقیقات مرتبط، همکاری با سازمان های مسئول دولتی مثل آتش نشانی در امر آموزش، ارائه خدمات حمایتی و امثال آن، به بهبود مدیریت بحران کمک کنند (Habibpour Gatabi & Kari Jafari, 2019).

هدف اصلی پژوهش حاضر بررسی نقش سازمان های مردم نهاد در ارتقای تاب آوری سکونتگاه های غیررسمی شهر ارومیه در برابر بیماری کووید-۱۹ است. بر اساس آمار و بررسی های به عمل آمده، بالغ بر ۲۳ سکونتگاه غیررسمی در شهر ارومیه وجود دارد. از جمله مهمترین سکونتگاه های غیررسمی در این شهر می توان به محله های وکیل آباد، اسلام آباد ۲، کشتارگاه و طریزولو اشاره کرد که بیشترین سطح شهر را به خود اختصاص داده اند. ضمن این که در حال حاضر حدود ۲۰۰ سازمان

فعال مردم نهاد در شهر ارومیه وجود دارد که به صورت خودجوش و داوطلبانه در زمینه های مختلف اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی به فعالیت می پردازند. درآمد پایین ساکنان، بیکاری، قیمت پایین زمین، خدمات رسانی ضعیف شهری، تراکم جمعیتی بسیار بالا و پایین بودن سطح سواد، از اصلی ترین و مهم ترین مشکلات سکونتگاه های غیررسمی در شهر ارومیه است که معضلات و مشکلات ثانویه عدیده ای در ابعاد مختلف اجتماعی (جرم و جنایت، سرقت و ...)، اقتصادی (اشتغال افراد در شغل های کاذب، سوداگری و ...)، کالبدی (ساخت و ساز غیرمجاز، کیفیت پایین مسکن و ...) و زیست محیطی (بروز انواع آلودگی ها، بیماری و ...) را در پی داشته است. بنابراین توجه به حفظ تاب آوری این سکونتگاه ها، امری مهم و ضروری به شمار می رود. از این رو پژوهش حاضر به دنبال پاسخگویی به این پرسش اصلی است که فعالیت ها و اقدامات سازمان های مردم نهاد در ارتقای تاب آوری سکونتگاه های غیررسمی شهر ارومیه در برابر کووید-۱۹ به چه میزان بوده است؟ و در ادامه این سئوالات مطرح می گردد که نقش سازمان های مردم نهاد در شاخص های مربوط به هریک از ابعاد مختلف فرهنگی-آموزشی، اقتصادی و ... چگونه بوده است؟ و مشکلات و موانع پیش روی سازمان های مردم نهاد در حوزه اقدامات مقابله ای در برابر کرونا در سکونتگاه های غیررسمی شهر ارومیه کدامند؟

۲. چارچوب نظری

تاب آوری شهری به طور گسترده، توانایی یک سیستم شهری برای مقاومت، جذب، بازیابی و سازگاری موفق تر با رویدادهای نامطلوب به شیوه ای به موقع و کارآمد را توصیف می کند. سیستم شهر تاب آور پویا و تغییرپذیر است؛ در زمان وقوع خطر، تغییرات را جذب می کند و باز هم به حالت تعادل باز می گردد. این شهر توانایی برگشت به عقب و پذیرش تهدید را دارد. این ویژگی ها منجر به این می شوند که شهر تاب آور پایدار و پویا باشد (Pourhasanzadeh & Ahmadi, 2020: 3). بحران های غیرمترقبه و بی سابقه اخیر، مانند رکوردشکنی طوفان ها و موج گرما، همه گیری کووید-۱۹ و اعتراضات ضد نژادپرستی، توانایی شهرها را برای عبور از چالش های پیچیده اجتماعی و تغییرات سریع آزمایش می کند (Munoz-Erickson et al., 2021: 2). کرونا ویروس یک ویروس جدید عفونی است که پس از ظهور در استان ووهان چین در مدت کوتاهی در سراسر جهان گسترش یافت. اگرچه تأثیر و پیامدهای بیماری همه گیر کووید-۱۹ بر مردم، مکان ها و اقتصادها در سراسر جهان بسیار زیاد بوده است، اما برای افراد و کسانی که در کشورهای کم درآمد و متوسط در تلاش برای نجات از شیوع همه گیر هستند، بسیار شدیدتر بوده است (Moawad & Andres, 2020: 2). مروری بر پیشینه مطالعات صورت گرفته پیرامون مفهوم تاب آوری در برابر بیماری کووید-۱۹ نشان می دهد که سرعت گسترش این بیماری در سکونتگاه های غیررسمی، به دلیل ریزدانی ساختمان ها، تراکم جمعیتی و ساختمانی بالا، کمبود خدمات عمومی و بهداشتی و آلودگی بیشتر فضاهای خصوصی و عمومی بیشتر بوده است (Von Seidlein et al., 2021; Akter et al., 2021). همین موضوع موجب شده است که در این سکونتگاه ها علاوه بر تبعات مستقیم ابتلا به این بیماری برای ساکنان که منجر به خانه نشینی، ازیافتادگی، بستری شدن و

جسمی و روحی رخ داده و این موضوع ارتباطی با توسعه یافتگی یا توسعه نیافتگی کشورها ندارد. به عنوان مثال تجربه موفق کشورهای آفریقایی در مواجهه با بیماری پاندمیک ابولا باعث شد که تلفات ویروس کرونا در این کشورها برخلاف بسیاری از کشورهای توسعه یافته اروپایی و آمریکایی، بسیار کمتر باشد (Afolabi et al., 2021).

در این میان می‌توان به نقش سازمان‌های مردم نهاد در مدیریت بحران اذعان نمود که با پر کردن فاصله بین مسئولان و نهادهای دولتی-عمومی و مردم عادی، می‌توانند با کاربست فرایندهای مؤثری همچون آموزش مستمر شهروندی، ترویج مشارکت‌های اجتماعی و اقتصادی، زمینه لازم را برای کنترل و مدیریت هوشمندانه بحران مهیا نمایند. مطالعات صورت گرفته بر این نکته مهم تأکید دارند که عملکرد ضعیف مدیران اصلی و میانی در مدیریت بحران در شهرهای ایران، به عدم تقویت و ضعف نهادهای مردم نهاد برمی‌گردد. در واقع باید گفت در کشور ایران سازمان‌های مردم نهاد نقش و جایگاه مؤثری در سیاست‌گذاری مسئولان در فرایند پیش از وقوع بحران ندارند و اغلب این نهادها تا حد زیادی به مؤسساتی با ماهیت خیریه‌ای و آموزشی تقلیل یافته اند (Habibpour Gatabi & Kari Jafari, 2019). به همین دلیل اغلب سازمان‌های مردم نهاد در زمان وقوع بحران و پس از بحران آنگونه که باید نمی‌توانند به مردم در تاب‌آوری بیشتر و کاستن از آلام و مشکلات متعدد ناشی از بحران رخ داده، کمک شایانی نمایند. این معضلات به خصوص در مناطق محروم شهرها همچون سکونتگاه‌های غیررسمی بیشتر رخ می‌نمایند؛ چون در اغلب این سکونتگاه‌ها مشکلات متعدد اجتماعی، اقتصادی و زیست محیطی به طور همزمان دیده می‌شود و وقوع یک بحران جدید می‌تواند آسیب‌های روحی و جسمی جبران ناپذیری را برای شهروندان ساکن در این سکونتگاه‌ها به همراه داشته باشد.

در ادامه و به طور خلاصه، به شاخص‌های ارتقای تاب‌آوری اجتماعی اشاره می‌شود که سازمان‌های مردم نهاد می‌توانند به عنوان معیار و راه‌حلی تدافعی یا تهاجمی در برابر مصائب و مشکلات اقتصادی، اجتماعی، محیطی و بهداشتی در سکونتگاه‌های غیررسمی اعمال کنند. در این میان، برای تدقیق شاخص‌ها، به گویه‌هایی تأکید شده که سازمان‌های مردم نهاد، بر اساس تجارب پژوهشی داخلی و خارجی، طی دو سال اخیر در زمینه توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی در برابر بیماری فراگیر کرونا مدنظر قرار داده‌اند. با قرار دادن این شاخص‌ها و گویه‌ها در کنار هم و تحلیل محتوای کیفی پژوهش‌های مرتبط، می‌توان در مجموع سه مؤلفه اجتماعی-فرهنگی، اقتصادی-معیشتی و محیطی-کالبدی را در این زمینه مطرح نمود (جدول شماره ۱).

۱- **رفع ترس و هراس ناشی از مصائب و مشکلات:** یکی از مهمترین وظایف سازمان‌های مردم نهاد، ایجاد آرامش روانی و اقدامات حمایتی در سکونتگاه‌های غیررسمی و فرسوده است. در حقیقت، زمانی که ساکنان این سکونتگاه‌ها حس کنند که تنها نیستند و نهادهای دولتی، غیردولتی و عمومی در زمان وقوع مصائب و مشکلات در کنار آنها هستند، می‌تواند نقش مهمی بر فائق آمدن ساکنان بر مشکلات و ارتقای سرمایه و امنیت اجتماعی در میان آنها باشد (Corburn et al., 2020:350).

مرگ اعضای یک خانواده و تعداد قابل توجهی از اهالی یک محله شده، تبعات غیرمستقیمی همچون از دست دادن فرصت‌های شغلی، گسترش فقر و تهدید امنیت اقتصادی و غذایی را موجب شود (Smit, 2021; Pongutta et al., 2021; Shupler et al., 2021). به علاوه این موضوع تبعات اجتماعی متعددی همچون خشونت رفتاری، کاهش امنیت اجتماعی و روانی زنان و کودکان، از بین رفتن آسایش و آرامش روانی اعضای خانواده و سایر تبعات اجتماعی همچون طلاق، مشاجره، نزاع، خودکشی و سایر فسادهای اخلاقی-اجتماعی را هم به همراه داشته است (Islam et al., 2020; Vertigans et al., 2021). در میانه بحران جهانی ناشی از فراگیری بیماری کووید-۱۹، علاوه بر نقش مهم نهادهای بهداشتی و درمانی کشورها در مدیریت و کنترل شیوع این بیماری و درمان آن، نقش آفرینی سازمان‌های مردم نهاد در ارتقای تاب‌آوری سکونتگاه‌های غیررسمی در برابر این بیماری، بسیار حائز اهمیت است. سازمان‌های غیردولتی مردم نهاد بنا به ماهیت شکل‌گیری و نحوه تعامل مستقیم با مردم می‌توانند نقش مؤثرتری در ارائه خدمات دست اول، امدادسانی، توانمندسازی و ارائه کمک‌های معیشتی به ساکنان و کاهش اثرات و آسیب‌پذیری آنها در برابر بحران‌ها ایفا کنند (Smit, 2020; Corburn et al., 2020). این در حالی است که به دلیل نبود یک سیاست واحد، ضعف ساختارهای اقتصادی-اجتماعی و نظام مدیریتی ناکارآمد و همچنین اخذ تصمیم‌ها و راهکارهای دستوری و گاه متناقض میان دولت‌های محلی و ملی همچون تراکم‌زدایی و کوچاندن اجباری ساکنان سکونتگاه‌های غیررسمی به سکونتگاه‌های دورتر، آسیب‌پذیری ساکنان این سکونتگاه‌ها در برابر چنین بحران‌هایی افزون‌تر می‌شود (Smit, 2020). در عین حال در اغلب مطالعات پیشنهاد شده است که بحران‌زایی این سکونتگاه‌ها بیشتر مورد توجه دولت‌های ملی و محلی قرار گیرد و در عین حال بر راهکارهایی همچون مدیریت یکپارچه و هماهنگ نهادهای دولتی و مردمی، توانمندسازی و حمایت اقتصادی، پشتیبانی خدماتی کوتاه‌مدت و بلندمدت از ساکنان این سکونتگاه‌ها، افزایش سطح اختیار سازمان‌های مردم نهاد و حضور رسانه‌های محلی برای مسئله‌یابی و کمک به ساکنان و ارتقای سطح دانش محلی ساکنان در برابر بحران‌های مختلف کالبدی و بهداشتی تأکید شده است (Smit, 2020; Vertigans et al., 2021; Pongutta et al., 2021; Akter et al., 2021).

در مجموع اگر بخواهیم پیشینه مطالعات صورت گرفته در زمینه تاب‌آوری سکونتگاه‌ها در برابر بیماری پاندمیک کرونا را با نگاهی انتقادی مورد ارزیابی قرار دهیم، باید گفت که در اغلب مطالعات صورت گرفته اگرچه ابعاد تاب‌آوری از جوانب مختلف مورد بررسی قرار گرفته اما آنچه که در پژوهش‌ها مورد تأکید پژوهشگران قرار گرفته این است که مدیران و مسئولان ذی‌ربط در زمان وقوع هرگونه بحرانی از جمله بیماری‌های پاندمیک و دنیاگیر، باید به سرعت شرایط لازم را برای مواجهه شهروندان با بحران مورد نظر آماده کنند. هرچند ابعاد مدیریت بحران بسیار گسترده و قابل تعمق است اما مفهوم تاب‌آوری نیز در مدیریت هدفمند و صحیح بحران چه از سمت مسئولان و چه از سمت شهروندان نهفته است. در واقع می‌توان گفت در کشورهایی که تجارب و زمینه‌های مدیریت بحران چه در صورت وقوع بحران‌های غیرمترقبه و چه بحران‌های پاندمیک همچون کرونا فراهم بوده، حداقل تلفات

جدول شماره ۱۵: مؤلفه ها، شاخص ها و گویه های منتخب پژوهش

مؤلفه ها	شاخص ها	گویه های میدانی پژوهش
اجتماعی-فرهنگی	رفع ترس و هراس ناشی از مصائب و مشکلات	ایجاد مراکز مشاوره و ارائه خدمات روانشناختی در مورد بیماری فراگیر کرونا
	ارتقای سطح آگاهی و دانش	تقویت درک ساکنان نسبت به ضرر و زیان کرونا
	ارائه آموزش	آگاه سازی تصمیم گیرندگان نسبت به مشکلات سکونتگاه های غیررسمی
	ارتقای مشارکت پذیری	آموزش مهارت های مقابله ای در برابر کرونا
	ایجاد ارتباط و افزایش هماهنگی بین مردم و دستگاه های اجرایی	ارائه برنامه های تشویقی برای جلب مشارکت ساکنان به منظور اجرای پروتکل های بهداشتی
اقتصادی-معیشتی	کمک های مالی و معیشتی	شناسایی و اولویت بندی نیازمندان
		تهیه و توزیع بسته های غذایی
		رایزنی با بانک ها و مؤسسات مالی و اعتباری برای جلب نمودن توجه آنها برای توجه به اقشار آسیب پذیر
	اشتغال زایی	تأمین مالی تهیه اقلام بهداشتی (توزیع ماسک و دستکش، تأمین هزینه های درمان، بیمه و ...)
		تشویق جامعه و طبقه ثروتمند و خیر برای کمک به اقشار ضعیف
		مشارکت در امور اقتصادی درآمدزا برای کمک به نیازمندان
		تأمین و در اختیار گذاشتن ابزار و تجهیزات تولیدی
محیطی-کالبدی	بهبود وضعیت بهداشت عمومی و محیط	ارائه آموزش های مهارتی و فنی لازم به بیکارانی که شغل خود را به دلیل شیوع کرونا از دست داده اند
		ترغیب ساکنان برای مشارکت در پاکیزگی و تمیز نگه داشتن محله خود
	بهبود وضعیت سکونت	شست و شو و ضد عفونی کردن محیط
		شناسایی نیازمندان به مسکن
		تهیه و تأمین سرپناه حداقلی

اساسی يك سازمان مردم نهاد در توسعه فرهنگی و اجتماعی به شمار آید (Farmani, 2017: 62).

۶- **کمک های مالی و معیشتی:** در بسیاری مواقع، شدت و عمق بحران های اجتماعی، اقتصادی، کالبدی و بهداشتی در سکونتگاه های غیررسمی و فرسوده به حدی می رسد که بسیاری از خانوارهای ساکن در این سکونتگاه ها نیازمند کمک های مالی و معیشتی مستقیم می شوند (Corburn et al., 2020: 350).

۷- **اشتغال زایی:** سازمان های مردم نهاد به عنوان بازوی کمکی و مغز متفکر دستگاه های اجرایی، متولیان مناسبی برای اجرای طرح آماده سازی شغلی، حرفه آموزی، کارآفرینی، بازاریابی و ایجاد فضای کسب و کار به حساب می آیند (Geravand, 2017: 16).

۸- **بهبود وضعیت بهداشت عمومی و محیط:** آلودگی زیست محیطی در سکونتگاه های غیررسمی گاه به حدی می رسد که شیوع بیماری های میکروبی و عفونی در آنها به سرعت رخ می دهد. به خصوص این که تراکم جمعیتی در این مناطق معمولاً به میزان غیرعادی زیاد است و همین موضوع می تواند سرعت انتشار بیماری های واگیر و پاندمیک را افزایش دهد (Simiyu et al., 2017: 1).

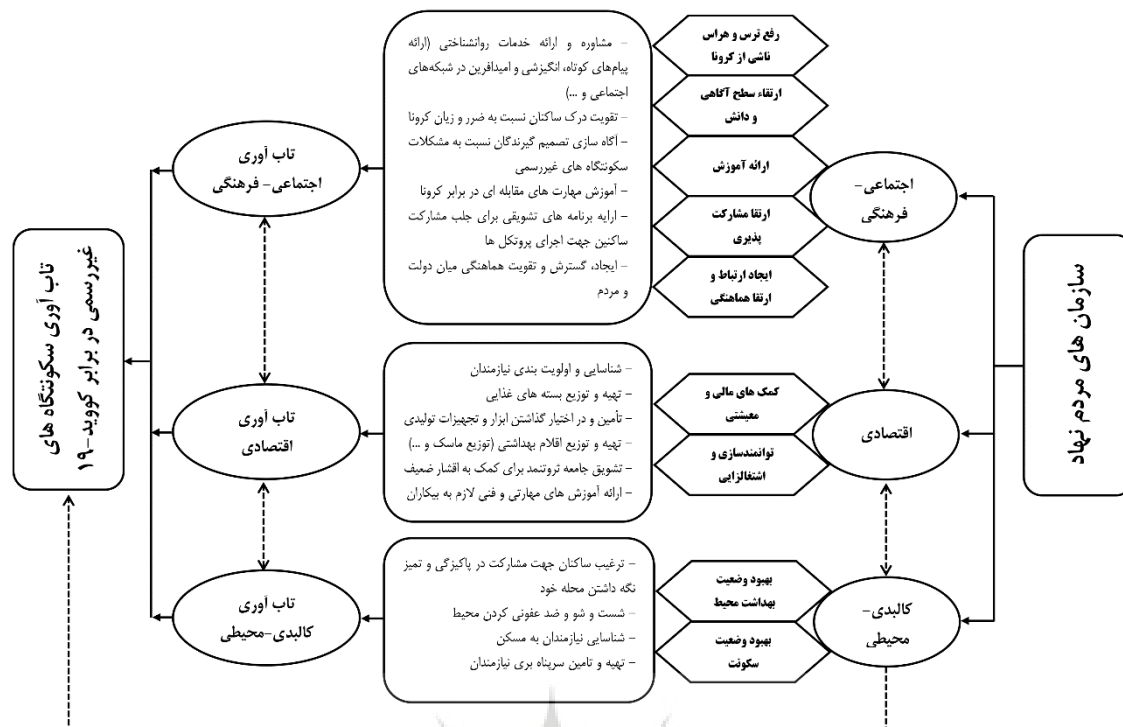
۹- **بهبود وضعیت سکونت:** مطالعات بسیاری بر این موضوع مهم اذعان دارند که کیفیت محیط مسکونی در سکونتگاه های غیررسمی اغلب بسیار پایین است و بسیاری از شهروندان ساکن در این مناطق دسترسی مناسبی به خدمات، تأسیسات، زیرساخت ها و فضاهای عمومی مناسب ندارند (Satterthwaite, 2020: 143).

۲- **ارتقای سطح آگاهی و دانش:** یکی از نقش های مهم سازمان های مردم نهاد، ارتقا و مدیریت دانش و نحوه آگاهی رسانی هدفمند به شهروندان آن جامعه است (Yousif et al., 2020: 92). این سازمان ها در جهت آشنا ساختن جامعه با حقوق اساسی خود و همچنین اطلاع رسانی نیازهای جامعه به دولت ایفای نقش می نمایند.

۳- **ارائه آموزش:** یادگیری در انسان فرایندی روانشناختی و فطری است که در تمام سنین و زمان ها و مکان ها روی می دهد (Karimi et al., 2009: 42). ارائه برنامه های آموزشی توسط سمن ها در سکونتگاه های غیررسمی امر حیاتی است؛ زیرا اغلب ساکنان این مناطق از سطح سواد عمومی و آکادمیک پایین تری برخوردارند و در بسیاری مواقع به خصوص در هنگام بروز بحران های اجتماعی، اقتصادی، کالبدی و بهداشتی، از دانش و الگوی مناسب برای چگونگی مواجهه با این بحران ها برخوردار نیستند.

۴- **ارتقای مشارکت پذیری:** از دستاوردهای مهم سازمان های مردم نهاد، تقویت مشارکت مردمی و افزایش سرمایه اجتماعی است که مهمترین کارکرد آن، پیوند قوی تر جامعه با حکومت است. این نوع سرمایه با افزایش اعتماد، مشارکت و آگاهی در سطح جامعه موجب تقویت شبکه های اجتماعی و تقویت همبستگی و تعهدات شهروندان با نظام سیاسی می شود (Salehi et al., 2015: 36).

۵- **ایجاد ارتباط و افزایش هماهنگی بین مردم و دستگاه های اجرایی:** کسب اطلاعات از دولت و انتقال آن به شاخه های پایین تر، یعنی تک تک افراد جامعه و یا برعکس آن به شاخه های بالاتر و ارائه آن به دولت می تواند به صورت یک تعامل چندسویه و از کارکردهای

نمودار شماره ۱۵: مدل مفهومی پژوهش

مؤلفه محیطی-کالبدی است.

روایی پرسشنامه طراحی شده به صورت محتوایی انجام و به تأیید تعدادی از اساتید دانشگاه و پژوهشگران مرتبط با این حوزه پژوهشی رسیده است. برای سنجش پایایی پرسشنامه‌های پژوهش از روش آلفای کرونباخ در نرم افزار Spss استفاده شد؛ ضریب آلفای کرونباخ در مؤلفه‌های اجتماعی-فرهنگی، اقتصادی-معیشتی و محیطی-کالبدی به ترتیب برابر با ۰/۸۴۵، ۰/۹۷۰ و ۰/۷۶۴ به دست آمده که گویای اطمینان بالا از ابزار جمع آوری داده هاست. تجزیه و تحلیل داده ها و اطلاعات به دست آمده در این پژوهش با استفاده از آمار توصیفی شامل میانگین و انحراف معیار و آمار استنباطی شامل آزمون کولموگروف-اسمیرنوف (برای بررسی نرمال یا غیرنرمال بودن داده ها) و آزمون فریدمن در نرم افزار Spss انجام شده است.

۳.۲. محدوده مورد بررسی

شهر ارومیه مرکز استان آذربایجان غربی است که طبق سرشماری سال ۱۳۹۵ با ۷۳۶ هزار و ۲۲۴ نفر جمعیت، دهمین شهر پرجمعیت ایران و دومین شهر پر جمعیت منطقه شمال غرب ایران به شمار می آید. شهر ارومیه مانند دیگر شهرهای ایران از مشکل سکونتگاه های غیررسمی دور نبوده و طبق شواهد موجود در مجموع ۲۳ محله اسکان غیررسمی در شهر ارومیه شناسایی شده است (Abedini, 2015:55). کل مساحت سکونتگاه های غیررسمی ارومیه حدود ۵۶۵ هکتار است که ۱۷ درصد از مساحت شهر را به خود اختصاص داده و جمعیتی بالغ بر ۲۷۰ هزار نفر را در خود جا داده است. در این پژوهش با توجه به هدف و فرضیات تعیین شده تمامی سکونتگاه های غیررسمی موجود در شهر ارومیه (۲۳ محله اسکان غیررسمی) به عنوان محدوده مورد مطالعه پژوهش انتخاب شده است (تصویر شماره ۱۵).

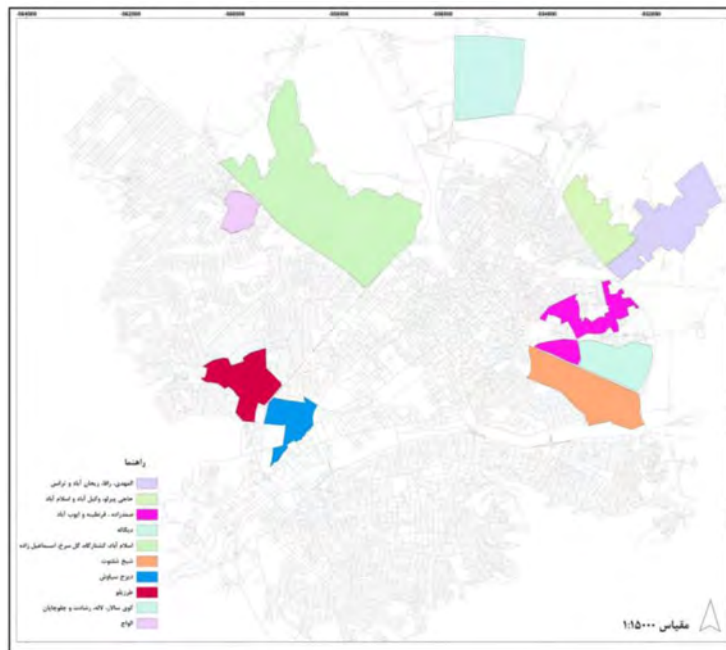
۳. روش

۳.۱. ابزار و روش تحقیق

پژوهش حاضر بر اساس هدف از نوع کاربردی و از لحاظ ماهیت، توصیفی-تحلیلی با رویکرد کمی است. داده ها و اطلاعات در این پژوهش با استفاده از دورش کتابخانه ای، اسنادی و میدانی به دست آمده است. به منظور تدوین مبانی نظری و ادبیات تحقیق و استخراج مؤلفه ها و شاخص ها از مطالعات کتابخانه ای اسنادی شامل کتب، مقالات و پایان نامه های مرتبط بهره گرفته شده و داده های مربوط به مورد مطالعاتی پژوهش از طریق برداشت های میدانی در قالب پرسشنامه به دست آمده است. جامعه آماری پژوهش شامل کلیه سازمان های مردم نهاد فعال در شهر ارومیه به تعداد ۲۰۵ مورد است که لیست همه آنها از سازمان های مربوطه (استانداری، بهزیستی و فرمانداری) اخذ شده است. برای تعیین حجم نمونه، ابتدا با در نظرگیری موضوع پژوهش، تعداد سازمان های مردم نهادی که با توجه به اهداف و زمینه فعالیتشان می توانستند در رابطه مقابله با کووید-۱۹ به شهروندان خدمات رسانی کنند، شناسایی شد (۵۸ سازمان). سپس با استفاده از فرمول تعیین حجم نمونه کوکران و با در نظر گرفتن سطح اطمینان ۹۵ درصد و قبول خطای ۵ درصد، تعداد ۵۱ سازمان به عنوان حجم نمونه تعیین گردیده است (جدول شماره ۲). شیوه نمونه گیری تحقیق نیز با توجه به در اختیار داشتن لیست اعضای جامعه آماری (سازمان های مردم نهاد) به صورت تصادفی ساده به روش قرعه کشی بوده و بر این اساس پرسشنامه های تدوین شده بین مدیران سازمان های مردم نهاد توزیع شده است. پرسشنامه ها بر اساس مؤلفه ها و شاخص های پژوهش (جدول شماره ۱۵) در قالب طیف لیکرت طراحی شده که شامل شش سؤال در مؤلفه اجتماعی-فرهنگی، هشت سؤال در مؤلفه اقتصادی-معیشتی و چهار سؤال در

جدول شماره ۲: مشخصات سازمان های مردم نهاد (نمونه انتخاب شده)

ردیف	نام سمن	سال تأسیس	زمینه فعالیت
۱	سفیران راه مهر	۱۳۹۷	اجتماعی، عدالت و رفاه اجتماعی، فعالیت های بشردوستانه
۲	مسیرفتاک	۱۳۹۹	اجتماعی، هدایت شغلی / کارآفرینی، کسب و کارهای نوپا
۳	کانون باران رحمت الهی	۱۳۹۴	اجتماعی، عدالت و رفاه اجتماعی، فعالیت های بشردوستانه
۴	اروم محقق پرور جهان	۱۳۹۲	اجتماعی، سلامت اجتماعی و روانی
۵	کارآفرینان فردای روشن	۱۳۹۴	اجتماعی، کسب و کار / کارآفرینی اجتماعی، کسب و کار اجتماعی
۶	رویش زندگی نو	۱۳۹۷	اجتماعی، سلامت اجتماعی و روانی
۷	مؤسسه خیریه نفس آذربایجان غربی	۱۳۹۲	نیکوکاری و امور خیریه، مشاوره و مددکاری، آسیب های اجتماعی
۸	تهیه و تأمین سریناه	۱۳۹۷	اجتماعی، آسیب های اجتماعی، کودکان بی سرپرست
۹	ندای معلولان	۱۳۹۵	اجتماعی، عدالت و رفاه اجتماعی، فعالیت های بشردوستانه
۱۰	ندای افق روشن	۱۳۹۴	اجتماعی، کسب و کار / کارآفرینی اجتماعی، کسب و کار اجتماعی
۱۱	علم اندیشان برتر	۱۳۹۴	اجتماعی، آموزشی
۱۲	مؤسسه خیریه راه آسایش	۱۳۹۲	نیکوکاری و امور خیریه، آسیب های اجتماعی
۱۳	فرزانگان عدل آفرین	۱۳۹۴	اجتماعی، حقوق شهروندی، فرهنگ شهروندی
۱۴	بذر مهر	۱۳۹۷	اجتماعی، عدالت و رفاه اجتماعی، فعالیت های بشردوستانه
۱۵	طنین نقش ترنج	۱۳۹۹	اجتماعی، فرهنگی، هنری ادبی، صنایع دستی
۱۶	رجحان	۱۳۹۵	اجتماعی، حقوق شهروندی، فرهنگ شهروندی
۱۷	مؤسسه خیریه فجر صادق کوثر	۱۳۹۶	نیکوکاری و امور خیریه
۱۸	کارآفرینان سرزمین من	۱۳۹۵	اجتماعی، کسب و کار / کارآفرینی اجتماعی، کسب و کار اجتماعی
۱۹	مسیر آینده نوین	۱۳۹۹	اجتماعی، فضای مجازی، آموزش در فضای مجازی
۲۰	آب بانان نواندیش	۱۳۹۸	اجتماعی، محیط زیست، بحران آب و خشکسالی
۲۱	مؤسسه خیریه عاشقان کرپلا	۱۳۹۰	نیکوکاری و امور خیریه
۲۲	آروند برنا	۱۳۹۵	اجتماعی، کسب و کار / کارآفرینی اجتماعی، کسب و کار اجتماعی
۲۳	مؤسسه خیریه بیمارستان رازی	۱۳۹۸	نیکوکاری و امور خیریه، بهداشت و سلامت
۲۴	مؤسسه آسمان آبی فکوران	۱۳۸۹	اجتماعی-فرهنگی
۲۵	دستان امید بخش	۱۳۹۵	اجتماعی، عدالت و رفاه اجتماعی، فعالیت های بشردوستانه
۲۶	طلوع مهر چی چست	۱۳۹۸	اجتماعی، سلامت اجتماعی و روانی
۲۷	مؤسسه خیریه اینشار عاطفه ها	۱۳۹۳	نیکوکاری و امور خیریه، مذهبی، اشتغال و کارآفرینی
۲۸	دیده بانان یزواک شهروندی	۱۳۹۶	اجتماعی، حقوق شهروندی، فرهنگ شهروندی
۲۹	فرشتگان مهربانی چی چست	۱۳۹۸	اجتماعی، عدالت و رفاه اجتماعی، فعالیت های بشردوستانه
۳۰	یارگیران زندگی بهتر	۱۳۹۹	اجتماعی، آسیب های اجتماعی، مبارزه با اعتیاد به مواد مخدر
۳۱	مؤسسه خیریه نوای آسایش	۱۳۹۷	نیکوکاری و امور خیریه
۳۲	کاراندیشان برنا	۱۳۹۸	اجتماعی، هدایت شغلی / کارآفرینی، کسب و کارهای نوپا
۳۳	پژوهشگران توسعه پایدار	۱۳۹۴	اجتماعی، محیط زیست، بحران آب و خشکسالی
۳۴	طلوعی برای فردا	۱۳۹۷	اجتماعی، آسیب های اجتماعی، آسیب های رفتاری
۳۵	حامی مهربان من	۱۳۹۶	اجتماعی، عدالت و رفاه اجتماعی، فعالیت های بشردوستانه
۳۶	جوانان راه خوشبختی	۱۳۹۸	اجتماعی، سلامت اجتماعی و روانی
۳۷	شهروندان آینده ساز آذربایگان	۱۳۹۹	اجتماعی، حقوق شهروندی، فرهنگ شهروندی
۳۸	مؤسسه خیریه یاوران مهر	۱۳۹۶	نیکوکاری و امور خیریه
۳۹	قاصدان نویدبخش زندگی	۱۳۹۹	اجتماعی، آسیب های اجتماعی، مبارزه با اعتیاد به مواد مخدر
۴۰	نوای مهربانی چی چست	۱۳۹۸	اجتماعی، عدالت و رفاه اجتماعی، فعالیت های بشردوستانه
۴۱	انجمن آذربایجان مدنیت اوجاچی	۱۳۹۶	امور اجتماعی-فرهنگی
۴۲	آینده سازان جوان چی چست	۱۳۹۹	اجتماعی، فعالیت های جهادی، آبادانی مناطق محروم
۴۳	پیام یاسین	۱۳۹۴	امور اجتماعی-فرهنگی
۴۴	بانیان راه مهربانی	۱۳۹۹	اجتماعی، عدالت و رفاه اجتماعی، فعالیت های بشردوستانه
۴۵	شمیم آرامش آذربایگان	۱۳۹۹	اجتماعی، امور بانوان و دختران، توانمندسازی دختران حاشیه نشین
۴۶	اندیشه سازان پویای ریما	۱۳۹۶	اجتماعی، آسیب های اجتماعی، آسیب های رفتاری
۴۷	انجمن خیریه نیکوکاران جوان	۱۳۹۶	نیکوکاری و امور خیریه
۴۸	گفتمان شرق اندیشه	۱۳۹۴	اجتماعی، حقوق شهروندی، فرهنگ شهروندی
۴۹	نواندیشان فردای روشن	۱۳۹۹	اجتماعی، فعالیت های جهادی، سبک زندگی جهادی و اسلامی
۵۰	بانی مهر	۱۳۹۸	اجتماعی، عدالت و رفاه اجتماعی، فعالیت های بشردوستانه
۵۱	کارآفرینان چی چست	۱۳۹۹	اجتماعی، هدایت شغلی / کارآفرینی، کسب و کارهای نوپا

تصویر شماره ۱: پراکنش سکونتگاه های غیررسمی در پهنه شهر ارومیه

۴. بحث و یافته‌ها

داری (sig) برای کلیه گویه‌های پژوهش پایین تر از ۰/۰۵ به دست آمده، فرض H_0 مبتنی بر نرمال بودن داده‌ها رد و فرض H_1 تأیید می‌گردد. با توجه به غیرنرمال بودن داده‌های تحقیق از آزمون ناپارامتریک فریدمن برای اولویت بندی گویه‌ها در هر یک از مؤلفه‌ها و بررسی میزان نقش سازمان های مردم نهاد در ارتقای تاب‌آوری سکونتگاه های غیررسمی شهر ارومیه در برابر کووید-۱۹ استفاده شده است.

به منظور به کارگیری آزمون مناسب برای تجزیه و تحلیل داده‌ها در کنار آمار توصیفی، ابتدا نرمال و یا غیرنرمال بودن داده‌ها با استفاده از آزمون کولموگروف-اسمیرنوف بررسی شده است. فرضیه های این آزمون بدین صورت طرح شده است: H_0 : داده‌ها دارای توزیع نرمال هستند؛ H_1 : داده‌ها دارای توزیع نرمال نیستند. براساس نتایج حاصله از آزمون کولموگروف-اسمیرنوف (جدول شماره ۳) از آنجایی که سطح معنی

جدول شماره ۳: نتایج بررسی نرمال یا غیرنرمال بودن داده‌های پژوهش با استفاده از آزمون کولموگروف-اسمیرنوف

ردیف	گویه‌ها	میانگین	آماره آزمون	سطح معناداری
۱	مشاوره و ارائه خدمات روانشناختی (ارائه پیام‌های کوتاه، انگیزشی و امیدآفرین)	۳/۱۶	۰/۱۷۴	۰/۰۰۱
۲	تقویت درک ساکنان نسبت به ضرر و زیان کرونا	۴/۰۴	۰/۲۱۸	۰/۰۰۰
۳	آگاه‌سازی تصمیم‌گیرندگان نسبت به مشکلات سکونتگاه‌های غیررسمی	۳/۴۷	۰/۳۱۲	۰/۰۰۰
۴	آموزش مهارت‌های مقابله‌ای در برابر کرونا	۴/۴۷	۰/۳۶۳	۰/۰۰۰
۵	ارائه برنامه‌های تشویقی برای جلب مشارکت ساکنان به منظور اجرای پروتکل‌ها	۴/۰۴	۰/۲۵۴	۰/۰۰۰
۶	ایجاد، گسترش و تقویت هماهنگی میان دولت و مردم	۲/۹۰	۰/۱۵۹	۰/۰۰۰
۷	شناسایی و اولویت بندی نیازمندان	۳/۷۵	۰/۲۴۶	۰/۰۰۰
۸	تهیه و توزیع بسته‌های غذایی	۳/۶۷	۰/۲۱۴	۰/۰۰۰
۹	رایزنی با بانک‌ها و مؤسسات مالی و اعتباری برای جلب نمودن توجه آنها برای توجه به افسار آسب پذیر	۱/۵۱	۰/۳۸۳	۰/۰۰۰
۱۰	تأمین مالی تهیه اقلام بهداشتی	۳/۸۶	۰/۲۲۴	۰/۰۰۰
۱۱	تشویق جامعه و طبقه ثروتمند و خیر برای کمک به افسار ضعیف	۳/۷۶	۰/۲۰۳	۰/۰۰۰
۱۲	مشارکت در امور اقتصادی درآمدزا برای کمک به نیازمندان	۲/۶۷	۰/۲۴۸	۰/۰۰۰
۱۳	تأمین و در اختیار گذاشتن ابزار و تجهیزات تولیدی	۲/۵۱	۰/۲۱۸	۰/۰۰۰
۱۴	ارائه آموزش‌های مهارتی و فنی لازم به بیکاران	۲/۹۰	۰/۲۰۵	۰/۰۰۰
۱۵	ترغیب ساکنان برای مشارکت در پاکیزگی و تمیز نگه داشتن محله خود	۳/۹۴	۰/۲۹۴	۰/۰۰۰
۱۶	شست و شو و ضد عفونی کردن محیط	۴/۲۷	۰/۳۷۶	۰/۰۰۰
۱۷	شناسایی نیازمندان به مسکن	۲/۴۵	۰/۳۱۶	۰/۰۰۰
۱۸	تهیه و تأمین سرپناه	۱/۸۲	۰/۳۲۱	۰/۰۰۰

۴٫۱٫۱ مؤلفه اجتماعی-فرهنگی

۴٫۱٫۱ یافته های توصیفی

و «ارتقای سطح آگاهی و دانش» به ترتیب با میانگین های ۴/۰۴ و ۳/۷۵ بیشترین میانگین را به خود اختصاص داده اند و میزان نقش سازمان های مردم نهاد در ارتقای تاب آوری سکونتگاه های غیررسمی شهر ارومیه در برابر کووید-۱۹ در این شاخص ها در حد بالایی بوده است (تصویر شماره ۲). کمترین نقش و فعالیت سازمان های مردم نهاد در زمینه «ارتقای هماهنگی ها» با میانگین ۲/۹۰ است. در مجموع می توان اظهار نمود که میزان فعالیت سازمان های مردم نهاد به منظور ارتقای تاب آوری سکونتگاه های غیررسمی شهر ارومیه در برابر کووید-۱۹ در مؤلفه فرهنگی-آموزشی متوسط رو به بالا بوده است.

نقش سازمان های مردم نهاد در مؤلفه اجتماعی-فرهنگی با استفاده از پنج شاخص و شش گویه مورد بررسی قرار گرفته است. براساس محاسبات توصیفی انجام شده (جدول شماره ۴) بالاترین میانگین حاصله مربوط به شاخص «ارائه آموزش مهارت های مقابله ای در برابر کرونا» با میانگین ۴/۴۷ (نزدیک به عدد ۵؛ خیلی زیاد در طیف لیکرت) است که حاکی از فعالیت بالای سازمان های مردم نهاد شهر ارومیه در این شاخص است. پس از آن شاخص های «ارتقای مشارکت پذیری»

تصویر شماره ۲: برگزاری جلسات میان اعضای سمن ها به منظور برنامه ریزی برای ارتقای مشارکت پذیری و افزایش سطح آگاهی و دانش شهروندان

جدول شماره ۴: شاخص های اجتماعی-فرهنگی سازمان های مردم نهاد در ارتقای تاب آوری سکونتگاه های غیررسمی ارومیه در برابر کووید-۱۹

مؤلفه	شاخص ها	گویه ها	میانگین گویه	میانگین شاخص	میانگین کل
اجتماعی-فرهنگی	رفع ترس و هراس ناشی از شیوع کرونا	مشاوره و ارائه خدمات روانشناختی (ارائه پیام های کوتاه، انگیزشی و امیدآفرین)	۳/۱۶	۳/۱۶	۳/۶۶
	ارتقای سطح آگاهی و دانش	تقویت درک ساکنان نسبت به ضرر و زیان کرونا	۴/۰۴	۳/۷۵	
		آگاه سازی تصمیم گیرندگان نسبت به مشکلات سکونتگاه های غیررسمی	۳/۴۷		
	ارائه آموزش	آموزش مهارت های مقابله ای در برابر کرونا	۴/۴۷	۴/۴۷	
	ارتقای مشارکت پذیری	ارائه برنامه های تشویقی برای جلب مشارکت ساکنان به منظور اجرای پروتکل ها	۴/۰۴	۴/۰۴	
	ارتقای هماهنگی ها	ایجاد، گسترش و تقویت هماهنگی میان دولت و مردم	۲/۹۰	۲/۹۰	

برنامه های تشویقی برای جلب مشارکت ساکنان به منظور اجرای پروتکل ها» و «تقویت درک ساکنان نسبت به ضرر و زیان کرونا» با میانگین رتبه های ۴/۷۱، ۴/۱۸ و ۳/۹۲، رتبه های اول تا سوم را به خود اختصاص داده اند و بیشترین فعالیت سازمان های مردم نهاد در این زمینه ها بوده است. کمترین نقش سازمان های مردم نهاد به ترتیب در زمینه «ایجاد، گسترش و تقویت هماهنگی میان دولت و مردم» و «مشاوره و ارائه خدمات روانشناختی (ارائه پیام های کوتاه، انگیزشی و امیدآفرین)» بوده است (جدول شماره ۵).

۴٫۱٫۲ یافته های استنباطی

مطابق با آماره های آزمون فریدمن مربوط به گویه های مؤلفه اجتماعی-فرهنگی، سطح معناداری کمتر از ۰/۰۵ به دست آمده است ($P < 0/05$) بنابراین آزمون فریدمن معنا دار بوده و رتبه های گویه های مؤلفه فرهنگی-آموزشی با یکدیگر تفاوت معناداری دارند؛ در نتیجه فرضیه اول پژوهش تأیید می گردد و نتایج حاکی از متفاوت بودن نقش و میزان فعالیت سازمان های مردم نهاد در هر یک از گویه های مؤلفه اجتماعی-فرهنگی است. به گونه ای که طبق میانگین رتبه گویه ها به ترتیب گویه های «آموزش مهارت های مقابله ای در برابر کرونا»، «ارائه

جدول شماره ۵: نتایج اولویت بندی آزمون فریدمن (مؤلفه اجتماعی-فرهنگی)

مؤلفه	گویه ها	میانگین رتبه	اولویت بندی
فرهنگی-آموزشی	مشاوره و ارائه خدمات روانشناختی (ارائه پیام های کوتاه، انگیزشی و امیدآفرین)	۲/۷۲	۵
	تقویت درک ساکنان نسبت به ضرر و زیان کرونا	۳/۹۲	۳
	آگاه سازی تصمیم گیرندگان نسبت به مشکلات سکونتگاه های غیررسمی	۳/۰۷	۴
	آموزش مهارت های مقابله ای در برابر کرونا	۴/۷۱	۱
	ارائه برنامه های تشویقی برای جلب مشارکت ساکنان به منظور اجرای پروتکل ها	۴/۱۸	۲
	ایجاد، گسترش و تقویت هماهنگی میان دولت و مردم	۲/۴۱	۶

۴٫۲. مؤلفه اقتصادی-معیشتی

۴٫۲٫۱. یافته های توصیفی

«تأمین مالی تهیه اقلام بهداشتی (توزیع ماسک و دستکش، تأمین هزینه های درمان، بیمه و ...)» (تصویر شماره ۳)، «تشویق جامعه و طبقه ثروتمند و خیر برای کمک به اقشار ضعیف»، «شناسایی و اولویت بندی نیازمندان» و «تهیه و توزیع بسته های غذایی» نقش مطلوبی ایفا کرده اند اما در مواردی از قبیل «رایزنی با بانک ها و مؤسسات مالی و اعتباری برای جلب نمودن توجه آنها برای توجه به اقشار آسیب پذیر» و «مشارکت در امور اقتصادی درآمدزا برای کمک به نیازمندان» فعالیت کمتری داشته اند. میانگین حاصله در شاخص دوم یعنی «توانمندسازی و اشتغال زایی» برابر با ۲/۷۰ است که پایین تر از حد متوسط ۳ در طیف لیکرت بوده و نشان از فعالیت اندک و ناچیز سازمان های مردم نهاد در این زمینه است.

یافته های پژوهش نشان می دهد، سازمان های مردم نهاد در شهر ارومیه در زمینه فعالیت های اقتصادی-معیشتی نقش کم رنگی در ارتقای تاب آوری سکونتگاه های غیررسمی در برابر کووید-۱۹ داشته اند. میانگین کل به دست آمده در این مؤلفه ۲/۹۵ است که نزدیک به حد متوسط ۳ در طیف لیکرت است (جدول شماره ۶). ارزیابی ها در این مؤلفه در دو شاخص «کمک های مالی و معیشتی» و «توانمندسازی و اشتغال زایی» انجام شده است. فعالیت این سازمان ها در شاخص «کمک های مالی و معیشتی» به صورت کلی در حد متوسط بوده است. این سازمان ها در راستای این شاخص و در زمینه هایی همچون

جدول شماره ۶: شاخص های اقتصادی-معیشتی سازمان های مردم نهاد در ارتقای تاب آوری سکونتگاه های غیررسمی ارومیه در برابر کووید-۱۹

مؤلفه	شاخص ها	گویه ها	میانگین گویه	میانگین شاخص	میانگین کل
اقتصادی-معیشتی	کمک های مالی و معیشتی	شناسایی و اولویت بندی نیازمندان	۳/۷۵	۳/۲۰	۲/۹۵
		تهیه و توزیع بسته های غذایی	۳/۶۷		
		رایزنی با بانک ها و مؤسسات مالی و اعتباری برای جلب نمودن توجه آنها برای توجه به اقشار آسیب پذیر	۱/۵۱		
		تأمین مالی تهیه اقلام بهداشتی	۳/۸۶		
		تشویق جامعه و طبقه ثروتمند و خیر برای کمک به اقشار ضعیف	۳/۷۶		
		مشارکت در امور اقتصادی درآمدزا برای کمک به نیازمندان	۲/۶۷		
توانمندسازی و اشتغالزایی	توانمندسازی و اشتغالزایی	تأمین و در اختیار گذاشتن ابزار و تجهیزات تولیدی	۲/۵۱	۲/۷۰	
		ارائه آموزش های مهارتی و فنی لازم به بیکاران	۲/۹۰		

تصویر شماره ۳: توزیع ماسک رایگان توسط اعضای سمن ها در میان ساکنان سکونتگاه های غیررسمی

و بیمه»، «شناسایی و اولویت بندی نیازمندان» و «تشویق جامعه و طبقه ثروتمند و خیر برای کمک به اقشار ضعیف» بوده است. گویه های «رایزنی با بانک ها و مؤسسات مالی و اعتباری برای جلب نمودن توجه آنها برای توجه به اقشار آسیب پذیر»، «تأمین و در اختیار گذاشتن ابزار و تجهیزات تولیدی» و «مشارکت در امور اقتصادی درآمدزا برای کمک به نیازمندان» در رتبه های آخر اولویت بندی یعنی ۷، ۶ و ۸ قرار گرفته اند که نشان از فعالیت بسیار پایین سازمان های مردم نهاد در این شاخص هاست (جدول شماره ۷).

۴٫۲٫۲. یافته های استنباطی

سطح معناداری به دست آمده بر اساس نتایج آزمون فریدمن کمتر از ۰/۰۵ است ($P < ۰/۰۵$) که تأییدی بر معنا دار بودن این آزمون و حاکی از تفاوت معنادار نقش سازمان های مردم نهاد در هر یک از گویه های مؤلفه اقتصادی است. بنابراین فرضیه دوم پژوهش نیز تأیید می گردد. در این مؤلفه بر اساس رتبه های حاصله بیشترین فعالیت سازمان های مردم نهاد به ترتیب در زمینه های «تأمین مالی تهیه اقلام بهداشتی (مواردی همچون توزیع ماسک و دستکش، تأمین هزینه های درمان

جدول شماره ۷: نتایج اولویت بندی آزمون فریدمن (مؤلفه اقتصادی-معیشتی)

اولویت بندی	میانگین رتبه	گویه ها	مؤلفه
۲	۶/۲۲	شناسایی و اولویت بندی نیازمندان	اقتصادی-معیشتی
۴	۵/۹۰	تهیه و توزیع بسته های غذایی	
۸	۱/۶۳	رایزنی با بانک ها و مؤسسات مالی و اعتباری برای جلب نمودن توجه آنها برای توجه به اقشار آسیب پذیر	
۱	۶/۳۹	تأمین مالی تهیه اقلام بهداشتی	
۳	۶/۱۰	تشویق جامعه و طبقه ثروتمند و خیر برای کمک به اقشار ضعیف	
۶	۳/۱۸	مشارکت در امور اقتصادی درآمدزا برای کمک به نیازمندان	
۷	۲/۹۶	تأمین و در اختیار گذاشتن ابزار و تجهیزات تولیدی	
۵	۳/۶۳	ارائه آموزش های مهارتی و فنی لازم به بیکاران	

۴٫۳ . مؤلفه محیطی-کالبدی

۴٫۳٫۱ . یافته های توصیفی

مردم نهاد در زمینه «بهبود وضعیت بهداشت محیط» با انجام اقداماتی مانند ترغیب ساکنان برای مشارکت در پاکیزگی و تمیز نگه داشتن محله خود (تصویر شماره ۴) و شست و شو و ضد عفونی کردن محیط نقش مهمی در ارتقای تاب آوری سکونتگاه های غیررسمی در برابر کووید-۱۹ ایفا کرده اند اما در زمینه «بهبود وضعیت سکونت» کمترین فعالیت را داشته اند.

میزان فعالیت های سازمان های مردم نهاد در زمینه ارتقای تاب آوری سکونتگاه های غیررسمی شهر ارومیه در برابر کووید-۱۹ در مؤلفه محیطی با میانگین ۳/۱۱ (نزدیک به حد متوسط ۳ در طیف لیکرت) در حد متوسط بوده است (جدول شماره ۸). در این مؤلفه سازمان های

جدول شماره ۸: شاخص های محیطی-کالبدی سازمان های مردم نهاد در ارتقای تاب آوری سکونتگاه های غیررسمی ارومیه در برابر کووید-۱۹

میانگین کل	میانگین شاخص	میانگین گویه	گویه ها	شاخص ها	مؤلفه
۳/۱۱	۴/۱۰	۳/۹۴	ترغیب ساکنان برای مشارکت در پاکیزگی و تمیز نگه داشتن محله خود	بهبود وضعیت بهداشت عمومی و محیط	محیطی-کالبدی
		۴/۲۷	شست و شو و ضد عفونی کردن محیط		
	۲/۱۳	۲/۴۵	شناسایی نیازمندان به مسکن	بهبود وضعیت سکونت	
		۱/۸۲	تهیه و تأمین سرپناه		

تصویر شماره ۴: ترغیب ساکنان برای مشارکت در پاکیزگی و تمیز نگه داشتن محله خود

۴٫۳٫۲ . یافته های استنباطی

ساکنان برای مشارکت در پاکیزگی و تمیز نگه داشتن محله خود» با میانگین رتبه های ۳/۵۵ و ۳/۲۲ است و نشان دهنده فعالیت مطلوب سازمان های مردم نهاد در این دو شاخص به منظور ارتقای تاب آوری سکونتگاه های غیررسمی در برابر کووید-۱۹ است. گویه های «تهیه و تأمین سرپناه» و «شناسایی نیازمندان به مسکن» در رتبه های ۳ و ۴ قرار گرفته اند که حاکی از فعالیت بسیار کم سازمان های مردم نهاد در این گویه هاست.

نتایج حاصل از آزمون رتبه بندی فریدمن در مؤلفه محیطی-کالبدی از معنادار بودن این آزمون و وجود تفاوت بین میزان فعالیت که سازمان های مردم نهاد در هر یک از شاخص ها در این زمینه داشته اند، حکایت دارد. بنابراین فرضیه سوم پژوهش نیز تأیید می گردد. مطابق با نتایج اولویت بندی گویه ها (جدول شماره ۹) رتبه اول و دوم به ترتیب مربوط به گویه های «شست و شو و ضد عفونی کردن محیط» و «ترغیب

جدول شماره ۹: نتایج اولویت بندی آزمون فریدمن (مؤلفه محیطی-کالبدی)

مؤلفه	گویه ها	میانگین رتبه	اولویت بندی
محیطی-کالبدی	ترغیب ساکنان برای مشارکت در پاکیزگی و تمیزنگه داشتن محله خود	۳/۲۲	۲
	شست و شو و ضد عفونی کردن محیط	۳/۵۵	۱
	شناسایی نیازمندان به مسکن	۱/۸۱	۳
	تهیه و تأمین سرپناه	۱/۴۲	۴

۴.۴. بحث

در تفسیر یافته های این پژوهش می توان گفت که سازمان های مردم نهاد در شهر ارومیه به دلیل عدم انسجام و مدیریت یکپارچه در مواجهه با بحران های غیرمترقبه همچون بیماری کووید-۱۹، نتوانسته اند رویکردی هماهنگ و عادلانه نسبت به مؤلفه های اجتماعی-فرهنگی، اقتصادی-معیشتی و محیطی-کالبدی داشته باشند. با نگاهی به سه مؤلفه منتخب در این پژوهش می توان دریافت که گستره فعالیت های مطلوب و مورد رضایت نسبی ساکنان سکونتگاه های غیررسمی از سازمان های مردم نهاد در رابطه با مقابله با بیماری کووید-۱۹ و کمک به ارتقای تاب آوری ساکنان در برابر این بیماری، اغلب معطوف به فعالیت های اجتماعی-فرهنگی و اقتصادی-معیشتی بوده در حالی که در مؤلفه کالبدی-محیطی رضایت مطلوبی حاصل نشده است. این عدم رضایت را می توان به بودجه محدود این سازمان ها و عدم حمایت اقتصادی نهادهای دولتی ملی و محلی از این سازمان ها نسبت داد. در عین حال نباید از یاد برد که بر مبنای شواهد و شرایط موجود، این سازمان ها غالباً نهادهایی غیرانتفاعی بوده و از منبع درآمد ثابت و پایداری برای اجرای برنامه ها و کمک به شهروندان آسیب پذیر برخوردار نیستند. همین موضوع می تواند توازن فعالیت های این سازمان ها را بر هم زند و تمرکز غالب فعالیت ها را به سمت فعالیت های نرم و کمتر هزینه بری همچون آموزش مهارت های مقابله ای در برابر کرونا، ارائه برنامه های تشویقی برای جلب مشارکت ساکنان برای اجرای پروتکل ها، تأمین مالی تهیه اقلام بهداشتی، شناسایی و اولویت بندی نیازمندان و تشویق طبقه دارا و خیرین برای کمک به اقل ضعیف ساکن در این سکونتگاه ها سوق دهد.

مطالعات سایر پژوهشگران نیز دارای وجوه اشتراک و افتراقی با این پژوهش است که در ادامه در مورد آنها بحث می شود. وجه افتراق این پژوهش با اغلب پژوهش های مشابه در این است که تمرکز این پژوهش بر روی تاب آوری شهروندان سکونتگاه های غیررسمی در ایران در برابر بحران فراگیری بیماری کووید-۱۹ و بررسی نقش سازمان های مردم نهاد در کمک به شهروندان و ارتقای تاب آوری آنها در برابر این بیماری بوده است؛ موضوعی که تاکنون مورد توجه پژوهشگر داخلی قرار نگرفته است. در عین حال می توان وجوه اشتراک این پژوهش با یافته های پژوهش های مشابه را به صورت کلی در قالب چند نکته بیان نمود. یافته های اغلب این پژوهش ها بر لزوم مدیریت واحد، یکپارچه و هماهنگ نهادهای دولتی و محلی در زمان بروز بحران اشاره دارند و در عین حال بر افزایش اختیارات مدیریتی و اجتماعی سازمان های مردم نهاد تأکید می کنند. وجه اشتراک بعدی در نتایج اغلب مطالعات صورت گرفته در این حوزه، این است که سازمان های مردم نهاد برای این که

بتوانند سطح تاب آوری ساکنان سکونتگاه ها در برابر بحران ها را افزایش دهند، لازم است علاوه بر ابزارهای آموزشی، به ابزارهای مالی و حمایتی مؤثری مجهز شوند و نقش آنها باید به نهادهای واسطه یا تسهیل گر در ارائه خدمات مالی، توانمندی سازی اقتصادی و اشتغال زایی تقویت شود. یکی از نقاط قوت این پژوهش نیز تأکید بر گویه های اقتصادی-معیشتی همچون مشارکت در امور اقتصادی درآمدزا برای کمک به نیازمندان، تأمین و در اختیار گذاشتن ابزار و تجهیزات تولیدی و ارائه آموزش های مهارتی و فنی لازم به بیکاران است. در واقع این گویه ها نشان می دهند در صورتی که نهادهای دولتی و مردم نهاد تمرکز خود را بر آموزش مهارت های فنی و توسعه بنگاه های اقتصادی زودبازده در این سکونتگاه ها قرار دهند، می توانند بخش مهمی از آلام و نگرانی های معیشتی شهروندان را پوشش دهند و ساکنان این سکونتگاه ها را از کمک های ناپایدار و مقطعی نهادهای خیریه بی نیاز کنند. در کنار نقاط قوت این پژوهش لازم است به محدودیت ها و نقاط ضعف آن نیز اشاره نمود.

دامنه این پژوهش می تواند بر روی گروه ها و طبقات مختلف اجتماعی ساکن در این سکونتگاه ها گسترش یابد و فراتر از رتبه بندی کمی گویه ها با بهره مندی از فنون نمونه گیری و روش های شناخته شده کیفی، نگاه عمیق تری به مسائل و درد و رنج های شهروندان متأثر از بیماری کووید-۱۹ در این سکونتگاه ها بپردازد. همانگونه که در بخش مقدمه این مقاله بیان شد، هدف اصلی این پژوهش، معطوف به بررسی نقش سازمان های مردم نهاد در ارتقای تاب آوری سکونتگاه های غیررسمی شهر ارومیه در برابر بیماری کووید-۱۹ بود. بر اساس این هدف، سه فرضیه تعریف شد و یافته های پژوهش نشان داد که سازمان های مردم نهاد در شهر ارومیه توانسته اند نقش مؤثر و مطلوبی در ارتقای تاب آوری سکونتگاه های غیررسمی شهر ارومیه در برابر کووید-۱۹ در مجموع و به طور نسبی، در هر سه مؤلفه اجتماعی-فرهنگی، اقتصادی-معیشتی و کالبدی-محیطی داشته باشند. یکی از ابعاد مهم این پژوهش، انتخاب شهر ارومیه به عنوان نمونه موردی پژوهش بود. یافته ها نشان می دهد سکونتگاه های غیررسمی در این شهر حدود یک چهارم از پهنه این شهر را در بر گرفته اند و تقریباً به همین میزان نیز از جمعیت این شهر در این سکونتگاه ها ساکن هستند. اغلب این سکونتگاه ها به دلیل این که از پدیده «غیررسمی بودن» رنج می برند، از زیرساخت های مناسب محیطی و خدماتی برخوردار نیستند. به همین دلیل بررسی و ارزیابی تجارب سازمان های مردم نهاد در این سکونتگاه ها و نقش آنها در کاهش آلام شهروندان می تواند یافته ها و تجربه های مشابهی را برای سایر سکونتگاه های غیررسمی در ایران رقم بزند. عدم توجه و تمرکز مدیران بر شناسایی مسائل

و «ترغیب ساکنان برای مشارکت در پاکیزگی و تمیز نگه داشتن محله خود» عملکرد موفق داشته‌اند و کمترین فعالیتشان در زمینه «تهیه و تأمین سرپناه» و «شناسایی نیازمندان به مسکن» بوده است. در ادامه دو بسته پیشنهادات کلان و اجرایی ارائه می‌شود تا به عنوان یک چارچوب اجرایی و به عنوان دستاورد این پژوهش، مدنظر نهادهای دولتی و سازمان‌های مردم‌نهاد در بهبود عملکردشان در برابر بیماری همه‌گیر کووید-۱۹ قرار گیرد.

• پیشنهادات کلان معطوف به نهادهای دولتی

- ۱- تقویت بیش از پیش جایگاه حقوقی سازمان‌های مردم‌نهاد در نظام اداری و مدیریتی کشور،
- ۲- اختصاص بودجه مستقل دولتی به سازمان‌های مردم‌نهاد با عنوان «بودجه بحران» و تلاش سازمان‌های مردم‌نهاد در هدایت و جذب بودجه‌های بخش‌های دولتی، شبه دولتی و بخش خصوصی،
- ۳- تسهیل صدور مجوز تأسیس شبکه‌های آموزشی در بستر زیرساخت‌های ارتباطی در فضای مجازی و
- ۴- ارائه مشوق‌ها و بسته‌های حمایت مالی بی‌قید و شرط و فوری برای حفاظت از سلامت و امنیت اقتصادی و اجتماعی مردم ساکن در این سکونتگاه‌ها.

• پیشنهادات اجرایی معطوف به سازمان‌های مردم‌نهاد

- ۱- همکاری مستمر با ساکنان محلی که دانش بی نظیری از زیرساخت‌های فضایی و اجتماعی مربوطه دارند،
- ۲- عضوگیری مجازی و واقعی از طیف‌های مختلف و غیرشاغل (شامل نوجوانان، دانشجویان، زنان و بازنشسته‌ها و حتی افراد ریش سفید و سالمند) از ساکنان همان سکونتگاه‌های غیررسمی و سایر سکونتگاه‌های مشابه،
- ۳- نصب دکه‌های خدمات بهداشتی، آموزشی و فرهنگ سازی در نقاط مختلف سکونتگاه و
- ۴- سرعت عمل و داشتن اختیار در مواجهه با موارد خاص بهداشتی و بهره بردن از تجارب عملی و علمی سکونتگاه‌های مشابه حتی در کشورهای دیگر و آمادگی برای مواجهه با بدترین سناریوها.

References:

- Abbasi Fallah, V., Razavi Parizi, S.M.R. & Mihankhah, M. (2017). Spatial patterns of delinquency in informal settlements (case study: Varamin), *Journal of Police Geography*, 5(18), 109-134. [in Persian]
- Abedini A. (2015). Comparative Analysis of Housing Indicators in Informal Settlements (Case Study: Eslam Abade Koshtargah of Urmia). *Journal of Housing and Rural Environment*, 34 (149), 51-66. [in Persian]
- Afolabi, M. O., Folayan, M. O., Munung, N. S.,

و مشکلات ناشی از رخداد بحران‌ها در این مناطق می‌تواند زمینه رخداد بحران‌های اجتماعی و آشوب‌های شهری را فراهم کند و گستره بحران‌های بهداشتی، امنیتی و اجتماعی را به کل شهر تعمیم دهد. در انتها می‌توان گفت کماکان فرضیه‌های پنهان و سئوال‌های بی‌پاسخی در این پژوهش قابل طرح است که هر یک از آنها می‌تواند زمینه ساز پژوهش‌های آتی باشد: ۱- مشکلات روحی و روانی ناشی از بحران‌های مختلف از جمله همه‌گیری بیماری کرونا میان ساکنان این سکونتگاه‌ها چه نقشی در افزایش تنش‌ها دارد و نقش سازمان‌های مردم‌نهاد در این زمینه چه می‌تواند باشد؟ ۲- الگوهای حمایت مالی، توانمندسازی اقتصادی و اشتغال‌زایی در این سکونتگاه‌ها به چه صورت باشد که بتواند در کنار تحمیل بار مالی کمتر به نهادهای ملی و محلی، زمینه ساز افزایش تاب‌آوری اجتماعی و اقتصادی این سکونتگاه‌ها شود؟ ۳- ایده‌های مدیران محلی، متخصصان و در عین حال ساکنان این سکونتگاه‌ها در مواجهه شهروندان با بحران‌های جدید بهداشتی، کالبدی و اقتصادی چیست و چه راهکارهایی برای افزایش کیفیت محیط سکونت و کاهش رنج‌ها و تلفات ناشی از این بحران‌ها می‌توان پیشنهاد داد؟

۵. نتیجه‌گیری

این پژوهش نشان داد که سازمان‌های مردم‌نهاد در مجموع در ارتقای تاب‌آوری سکونتگاه‌های غیررسمی در شهر ارومیه در برابر بیماری کووید-۱۹ عملکرد قابل قبولی را داشته‌اند. هرچند این عملکرد با تعمق میان مؤلفه‌ها، شاخص‌ها و گویه‌ها متفاوت بوده است. نتایج حاصل از تحلیل انجام شده نشان داد که میزان فعالیت این سازمان‌ها در مؤلفه اجتماعی-فرهنگی با میانگین ۳/۶۶ متوسط رو به بالا بوده است. نتایج آزمون فریدمن نشان داد این سازمان‌ها در زمینه «آموزش مهارت‌های مقابله‌ای در برابر کرونا» با میانگین رتبه ۴/۷۱ بیشترین فعالیت و در زمینه «ایجاد، گسترش و تقویت هماهنگی میان دولت و مردم» با میانگین رتبه ۲/۴۱ کمترین فعالیت داشته‌اند. از سوی دیگر، میانگین به دست آمده در مؤلفه اقتصادی-معیشتی ۲/۹۵ بوده است که عملکرد مناسبی نسبت به دو مؤلفه دیگر به شمار نمی‌رود. نتایج آزمون فریدمن در این مؤلفه نشان داد، درحالی که سازمان‌های مردم‌نهاد در زمینه «تأمین مالی تهیه اقلام بهداشتی (توزیع ماسک و دستکش، تأمین هزینه‌های درمان و بیمه)»، «شناسایی و اولویت بندی نیازمندان» و «تشویق جامعه و طبقه ثروتمند و خیر برای کمک به افشار ضعیف» به ترتیب با میانگین رتبه‌های ۶/۲۲، ۶/۳۹ و ۶/۱۰ نقش بارزی ایفا کرده‌اند اما در زمینه‌های اقتصادی-معیشتی همچون «رایزنی با بانک‌ها و مؤسسات مالی و اعتباری برای جلب نمودن توجه آنها برای توجه به افشار آسیب پذیر»، «تأمین و در اختیار گذاشتن ابزار و تجهیزات تولیدی» و «مشارکت در امور اقتصادی درآمدزا برای کمک به نیازمندان» نقش کم‌رنگی ایفا نموده‌اند. در نهایت، میزان فعالیت سازمان‌های مردم‌نهاد در مؤلفه محیطی-کالبدی برای ارتقای تاب‌آوری سکونتگاه‌های غیررسمی شهر ارومیه در برابر کووید-۱۹ با میانگین ۳/۱۱ در حد متوسط بوده است. نتایج آزمون فریدمن در این مؤلفه نشان می‌دهد، سازمان‌های مردم‌نهاد به ترتیب در زمینه «شست و شو و ضد عفونی کردن محیط»

- Yakubu, A., Ndow, G., Jegede, A., Ambe, J. & Kombe, F. (2021). Lessons from the Ebola epidemics and their applications for COVID-19 pandemic response in sub-Saharan Africa. *Developing World Bioethics*, 21(1), 25-30.
- Akter, S., Hakim, S. S., & Rahman, M. S. (2021). Planning for Pandemic Resilience: COVID-19 experience from urban slums in Khulna, Bangladesh. *Journal of Urban Management*, 10(4), 325-344.
 - Corburn, J., Vlahov, D., Mberu, B., Riley, L., Caiaffa, W. T., Rashid, S. F., Ko, A., Patel, S., Jukur, S., Martínez-Herrera, E., Jayasinghe, S., Agarwal, S., Nguendo-Yongsi, B., Weru, J., Ouma, S., Edmundo, K., Oni, T. & Ayad, H. (2020). Slum health: arresting COVID-19 and improving well-being in urban informal settlements. *Journal of urban health*, 97(3), 348-357.
 - Farmani, M. (2017). Examining the experience NGOs in solving Iran's social problems - a case study of NGOs active in the field of child labor, Master's thesis (unpublished), University of Science and Culture, Iran. [in Persian]
 - Geravand, O. (2017). The role of non-governmental organizations in entrepreneurship and creating employment, public relations of Iran, 103, 16-17. [in Persian]
 - Habibpour Gatabi, K., & Kari Jafari, B. (2019). Situation of Non-Governmental Organizations in Tehran's Crisis Management. *Journal of Iranian Social Studies*, 13(2), 29-54. [in Persian]
 - Islam, S. D. U., Bodrud-Doza, M., Khan, R. M., Haque, M. A., & Mamun, M. A. (2020). Exploring COVID-19 stress and its factors in Bangladesh: a perception-based study. *Heliyon*, 6(7), e04399.
 - Karimi, S., Ahmadreza Nasr, A. & Boghratian, K. (2009). *Lifelong Learning: The Approach of University in 21st Century*, Tehran: Samt. [in Persian]
 - Moawad, P. & Andres, L. (2020), Tackling COVID-19 in informal tented settlements (Lebanon): An assessment of preparedness and response plans and their impact on the health vulnerabilities of Syrian refugees, *Journal of Migration and Health*, 1-2, 1-7.
 - Moroto, H., Sakamoto, M., & Ahmed, T. (2018). Possible factors influencing NGOs' project locations for disaster management in Bangladesh. *International journal of disaster risk reduction*, 27, 248-264.
 - Munoz-Erickson, T.A., Meerow, S., Hobbins, R., Cook, E., Iwaniec, D.M., Berbes-Blazquez, M., Grimm, N.B., Barnett, A., Cordero, J., Gim, Ch., Miller, T.R., Tandazo-Bustamante, F. & Robles-Morua, A. (2021). Beyond bouncing back? Comparing and contesting urban resilience frames in US and Latin American contexts, *Landscape and Urban Planning*, 214, 1-13.
 - Pongutta, S., Kantamaturapoj, K., Phakdeesettakun, K. & Phonsuk, P. (2021), The social impact of the COVID-19 outbreak on urban slums and the response of civil society organisations: A case study in Bangkok Thailand, *Heliyon*, 7, 1-8.
 - Pourhasanzadeh, M. H., & Ahmadi, G. (2020). Evaluation and Assessment of the Amount of Resiliency of Shiraz city with a risk-reducing against Natural Hazards. *Geography (Regional Planning)*, 10(1), 1-14. [in Persian]
 - Salehi, S.H., Khalaji, A. & Baseri, A. (2015). The effect of non-governmental organizations on security components, *Journal of Crisis and Emergency Management*, 7(26), 31-56. [in Persian]
 - Satterthwaite, D., Archer, D., Colenbrander, S., Dodman, D., Hardoy, J., Mitlin, D., & Patel, S. (2020). Building resilience to climate change in informal settlements. *One Earth*, 2(2), pp.143-156.
 - Shupler, M., Mwitari, J., Gohole, A., Cuevas, R.A., Puzzolo, E., Cuki, J., Nix, E. & Pope, D. (2021), COVID-19 impacts on household energy & food security in a Kenyan informal settlement: The need for integrated approaches to the SDGs, *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 144, 1-16.
 - Simiyu, S., Swilling, M., Cairncross, S., & Rheingans, R. (2017). Determinants of quality of shared sanitation facilities in informal settlements: case study of Kisumu, Kenya. *BMC public health*, 17(1), 1-13.
 - Smit, W. (2020). The challenge of COVID-19 in African cities: An urgent call for informal settlement upgrading. *Cities & Health*, 1-3.
 - Van Welie, M.J. & Romijn, H.A. (2018), NGOs fostering transitions towards sustainable urban sanitation in lowincome countries: Insights from Transition Management and Development Studies, *Environmental Science and Policy*, 84, 250-260.
 - Veisi, F. (2017). Comparative Analysis of the Patterns of Informal Settlements Case study: Marivan city. *Geography and Development*, 15(46), 207-224. [in Persian]
 - Vertigans, S., Mueller-Hirth, N., & Okinda, F. (2021). Resilience in a Kenyan informal settlement during

- the COVID-19 Pandemic. *Acta Academica: Critical views on society, culture and politics*, 53(2), 122-142.
- Von Seidlein, L., Alabaster, G., Deen, J. & Knudsen, J. (2021), Crowding has consequences: Prevention and management of COVID-19 in informal urban settlements, *Building and Environment*, 188, 1-9.
 - Yousif, N. B. A., Grondys, K., Gad, S., & Elsayed, W. (2020). Knowledge management in non-governmental organizations (NGOs). *Administratie si Management Public*, (35), 90-108.

نحوه ارجاع به مقاله:

آراسته، مجتبی؛ پورحسن زاده، محمدحسین؛ بقایی، مریم؛ (۱۴۰۱) بررسی نقش سازمانهای مردم نهاد در بهبود تاب آوری سکونتگاه های غیررسمی شهر ارومیه در برابر پاندمی کووید-۱۹، مطالعات شهری، ۱۲ (۴۵)، ۶۹-۸۲. doi: 10.34785/J011.2023.011/Jms.2023.108

Copyrights:

Copyright for this article is retained by the author(s), with publication rights granted to Motaleate Shahri. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

